

זה אומר של אבותי

הרב יהודה מלמד

סוגיה הלכתית של תביעת בעלות על שדה במסכת בבא בתרא, מתבארת כאן בדרך דרשנית כמתייחסת להידייונות בין מחנות עובדי ה' בשאלה – מי הממשיך הנאמן של מסורת ישראל.

גמרא :

זה אומר של אבותי זה אומר של אבותי.
האי אייתי סהדי דאבהתיה היא, והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה.
אמר רבה: מה לו לשקר? אי בעי א"ל: 'מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה'.
א"ל אביי: 'מה לי לשקר במקום עדים לא אמרין'.
הדר אמר ליה: 'אין, דאבהתך היא, וזבנתה מינך, והאי דאמרי לך דאבהתי – דסמיך לי עלה כדאבהתי'.
טוען וחוזר וטוען, או אין טוען וחוזר וטוען?
עולא אמר: טוען וחוזר וטוען.
נהרדעי אמרי: אינו טוען וחוזר וטוען.
ומודי עולא, היכא דאמר ליה: 'של אבותי ולא של אבותיך' – דאינו טוען וחוזר וטוען; והיכא דהוה קאי בי דינא ולא טען, ואתא מאבראי וטען – אינו חוזר וטוען.
מאי טעמא? טענתיה אגמריה.
ומודו נהרדעי, היכא דאמר ליה: 'של אבותי שלקחיה מאבותיך' – דחוזר וטוען; והיכא דאישתעי מילי אבראי ולא טען, ואתא לבי דינא וטען – דחוזר וטוען.
מאי טעמא? עביד איניש ולא מגלי טענתיה אלא לבי דינא.

רשב"ם :

זה אומר של אבותי – היה הקרקע והרי היא שלי.
וזה אומר כו' – עוכבא הוה, כדמוכח לקמיה.
אמר רבה מה לו לשקר – לזה המחזיק במאי דטוען דשל אבותיו וירשה מהם.
אי בעי אמר כו' – והלכך בהאי מיגו מהימנינן ליה.
אמר ליה – תלמידו אביי.

מה לי לשקר כו' – כלומר, על ידי האי מיגו דמה לי לשקר לא יזכה בקרקע, שהרי עדים מכחישים את דבריו, שאומרים דשל אבותיו דאיך, היא וגם התזקה אינה כלום, שהרי אין עמה טענה כי אם טענת שקר. והלכה כאב"י שהרי רבה הודה לו כדמוכח ואזיל.

דסמ"ך עלה כדאבהתי – הייתי סומך ומוכטח על קרקע זו כאלו היא של אבותי, לפי שהחזקתי בה בשופי ובעדים וקניתי מאבותיך. עולא אמר טוען וחוזר וטוען – טוען בכית דין מה שהוא רוצה, וחוזר אחרי כן לטוען דברים אחרים לתרץ דברים הראשונים אף-על-פי שמכחישים קצת בזה שחזר וטוען האי דאמר דאבהתי דסמ"ך עלה כדאבהתי.

ומודי עולא – אף על-גב דמהימנינן ליה להאי דטעין אין דאבהתך היא כו', שאם טען מתחילה ופירש 'של אבותי ולא של אבותיך' דאינו חוזר וטוען טענה זו 'דסמ"ך עלה כדאבהתי', שהרי עוקר לגמרי דברים הראשונים.

ומודו נהרדעי – כזה שטען מתחילה – של אבותי, וחוזר וטען – של אבותי שלקחתי מאבותיך, דחוזר וטוען ומהימן, דאינו עוקר דבריו הראשונים כלל אלא מוסיף עליהן, וכיון דהתזיק בה שלש שנים מוקמינן לה בידה דחזקה שיש עמה טענה היא.

ומודו נמי נהרדעי – כל היכא דאישתעי מילי מאבראי לבי דינא קודם שטען כלום בב"ד ולא טען מה שהוא טוען עכשיו בב"ד, ואתא לבי דינא לטעון טענות שעוקרות לגמרי את הראשונות, דחוזר וטוען.

זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי

פעמים מופיעות שיטות רוחניות שונות בעמנו. כל אחת מהן טוענת בתוקף ובחוסם שהיא המשך דרך אבותינו, ושהמעייין המקורי שנותן כוח ועוז לישראל עובר דרכה. ואף-על-פי שדרך אחת נראית בפשטות כהמשך הדרות הקודמים והקרובים, מכל מקום גם השנייה טוענת "תנו לי את ליבכם ואוליך אתכם בדרך חדשה, שהלכו בה אבותינו אברהם יצחק ויעקב, ואף על פי כן היא דרך חדשה" ביחס למסורת הקרובה המוכרת. זאת אומרת של אבותי וזאת אומרת של אבותי.

האי אייתי סהדי דאבהתי היא, והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה בעלי הדרך האחת יכולים בקלות לסמן ולהראות שדרכם היא דרך האבות הקדמונים, המשתלשלת בביורר גם בדרך האבות הקרובים. בעלי הדרך השנייה

יתקשו בזה, אבל יוכלו להראות שיש בדרכם חוזק, חום וחוסן להולכים בה, לחזק דבקוחם בה' ביתר שאת מהדרכים הישנות.

אמר רבה: מה לי לשקר, אי בעי אמר מינך זבנתה

רבה, מגדולי האמוראים, אומר שגדול כוחו של בעל המעיין המקורי, יותר מהנסמך על דרכי אבות. כמו שמצינו בר' זירא שסמך על שיקול דעתו יותר מאשר על דעת רבו, ואף על פי כן נהג בו כבוד שלא לסתור דבריו בגלוי², כי הנסמך על מעיינו העצמי הגדול, בעצם יונק כגניזה מדרך רבותיו ואבותיו. "אי בעי אמר מינך זבנתה".

אביי ורבא אמרי: מיגו במקום עדים לא אמרינן

אצל הדורות האחרונים, שהלכה כמותם³, הוסכם, שאין ללכת בדרכים חדשות. אין לדיין אלא מה שעיינו רואות, ואם לפי ראיית העין, עולה שדרך המחדשים אינה מתאימה ואף סותרת דרכי אבות, אז "צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים"⁴, יש לאחוז בעקביהם-מנהגיהם של הדורות הקרובים לפנינו בלי שום סטייה, ולא תתקבל דרכם עד שיפרשו ויוכיחו את דרכם.

הדר אמר: אין, דאבהתך היא ומינך זבנתה

כשראו בעלי השיטה החדשה את תוקף הביקורת, נחלצו להשיב: באמת דרכנו היא דרך אבות הדרורות הקרובים כדרככם. אף אנחנו על אבותינו נסמכים וכל מה שחידשנו מכוחם הוא. ואף-על-פי שנראה שאנו אומרים דברים שלא שמעתם אוזן מעולם, האמת היא כי מעולם לא אמרנו דבר שלא שמענו מרבותינו.

והאי דאמרי לך דאבהתי היא, משום דסמיך עלי כדאבהתי

הסיבה שאמרנו שזו דרך האבות היא מפני שהיה ברור לנו שכל מה שחידשנו בקניין ובשכלול, מכוון הוא לעומק דרכי אבות כאילו בא לנו בירושה ממש. ובוה נחלקן חכמים האם יישמעו דבריהם אם לאו⁵.

ומודה עולא, היכא דאמר ליה של אבותי ולא של אבותיך שאינו חוזר וטוען

אם בעלי הדרכים החדשות יבואו להכחיש לגמרי דרך החולקים עליהם, הנאחזים בכל כוחם בשמירת הדברים ברציפותם הפשוטה, אם יזלזלו בכל הדרך הפשוטה ויבעטו בה, כאילו יש בידם לרלג על הקשר לקדמוני-קדמונים, אזי גם

2. שבת מא ע"א, ועיין עין אי"ה שבת פ"ד אות א.

3. 'הלכתא כבחראי', עיין רי"ף קידושין יט ע"א.

4. שיר השירים א ת. עיין בפירושי רש"י ומלבי"ם במקום.

5. אמנם, להלכה הוכרע שאכן חוזר וטוען, ונתקבלו בעלי הדרכים החדשות כבנים כשרים באומה. בכל זאת יש צורך בוהירות רבה ובלימוד טענות המתנגדים טרם ההכרעה.

המצדדים בטענתם והמסכימים לדרכם יודו שאין טענתם טענה, ויינחו דבריהם במשפט הדרווח של האומה⁶.

ומודו נהרדעי – היכא דאמר ליה של אבותי שלקחה מאבותיך – שחוזר וטוען

עברו ימים, והשיטה החדשה עשתה פרי והעמידה דור אחר שצמח מחוץ כל אותם בירורים וייסורים. אם גם עליו קמים ומנסים לטעון המערערים, הוא משיב להם: דרכנו יסודה בדרך זו עצמה שאתם כל-כך נאמנים לה, ואנחנו כבר מותזקים בה כירושה, שכבר נהפכה אצלנו, לא רק לקניין נכון, אלא לטבע העובר מדור לדור, וכוח ההמשכיות שבה מעיד בעצמו על קישורה האיתן. בעת כזאת הוכיחה המציאות את אמיתות יראת-השמים בדרכם, ואף מי שהיו מתנגדיהם מודים שמתקבלת טענת הטוען.

ומודה עולא, היכא דקאי בבי דינא ולא טען, ואתא מאבראי וטען – שאינו חוזר וטוען

לעתים כאשר נשאלים בעלי השיטה המחדשת על דרכם, הם אינם מוצאים דרך להסביר עצמם אלא "מאבראי" – בשפה חיצונית שבאה מחוץ לבית המדרש. יאמרו: 'כמה חוויה יש בדרכינו, כמה קיומית היא, כמה אקטואלית ורלוונטית היא לדורנו', ובשפה של בית המדרש הישראלי לא יוכלו לברר את דרכם. באופן זה אינו חוזר וטוען, "חיישינן דלמא טענתא אנגמריה", שמא כל הרעיון מועתק ממקורות זרים.

ומודו נהרדעי, היכא דקאי מחוץ לבי דינא ולא טען, ואתא לבי דינא וטען – שחוזר וטוען

לפעמים ימצאו גדולי עולם כאלה, שבשפה החיצונית לא יוכלו לברר את דרכם, וכלפי ההמון שנמצא ליד בית המדרש יישמעו דבריהם זרים ומשונים. רק בהיכנסם לעומק "בתי-גוואי" של חכמתה של האומה יוכלו להעמיד דבריהם, רק בתוך הבירור הנוקב והיורד לתהומות המושגים יוכלו למצוא מקום לדבריהם, ואדרבא דווקא שם יראו מאירים ומזהירים. כולם מודים שבמקרה כזה חוזר וטוען, "מאי טעמא? עביד אינש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא" – מכיוון שעשוי להיות אדם שבגלל עומק רעיונותיו ושיגובם, לא יהיה מסוגל לברר דבריו אלא בתוך חוכו של בית המדרש⁷.

6. אכן, אף תנועות חדשות כחסידות וכד' נחשדו בתחילתן כשל השש זה, וההכרעה בזכות כשרותן נבעה במידה מרובה מראיית יחס ההערצה וההוקרה שרחשו החסידים, ראשונים ומאוחרים, לגר"א ולגדולי ישראל אחרים מן המתנגדים.

7. דוגמת הרמב"ם, רמח"ל, ר' נחמן, מרן הרב זצ"ל, ודומיהם, ואכמ"ל.